

Diaspora käytännön kategoriana

Olga Davydova-Minguet

Krimin liittäminen Venäjään sekä taistelut Itä-Ukrainassa ovat jälleen kiinnittäneet huomion Venäjän ulkopuolella asuviin venäläisiin, heidän tosiasiallisiin tilanteisiinsa sekä siihen, kuinka heitä käytetään Venäjän ja sen naapurimaiden politiikoissa.¹ Igor Zevelevin (2014) mukaan Krimin tapahtumat ovat osoitus siitä, että Venäjän sisäisestä identiteettipolitiikasta on tullut ulkopolitiikan osa-alue. Venäjän johto on systemaattisesti vahvistanut mielikuvaa Venäjästä laajan ”Venäjän maailman”² keskuksena ja kaikkien siihen kuuluvien itseoikeutettuna suojelijana. Tähän mielikuvaan liitetään kuvauksia Venäjästä konservatiivisen maailman tukipilarina ja läntisten arvojen vastustajana.

Artikkelissani käsitellen, kuinka venäläistä ”diasporaa” luodaan Venäjän virallisessa diskurssissa. Tarkastelen, miten erinäisissä virallisissa asiakirjoissa puhutaan venäläisestä diasporasta. Kiinnitän erityistä huomiota siihen, miten diasporaan kuuluvia määritellään, keitä pidetään ”maanmiehinä” (sootetšestvenniki), mikä on heidän ja Venäjän kansakunnan sekä diasporan ja valtion välinen suhde. Selvitän, mihin ryhmiin puhetta diasporasta suunnataan ja minkälaista toimintaa heiltä odotetaan. Tutkin tätä puhetta intersektionaalisesti: tarkastelen, kuinka

Venäjän rajojen ulkopuolella asuvia ihmisiä sisällytetään myös puheeseen kansallisuudesta, kulttuurista, maahanmuutosta, kansalaisuutta ja kansainvälistä politiikkaa käsittelevään puheeseen samalla konstruoiden heitä osaksi Venäjän (ylirajaista) kansakuntaa. Tarkastelen diasporan konstruimista etnis-kulttuurisena yhteisönä ja maahanmuuttajaresurssina enkä niinkään ulkopolitiikan instrumenttina.

Aineistonani käytän valtion ja valtion sponsoroiden toimijoiden tekstejä: eri valtiollisten ohjelmien ja toimistojen (agentstvo) Internet-sivuja, valtiollisten televisio- ja radiokanavien diasporatoiminnasta kertovia ohjelmia, sanomalehtihaastatteluja ynnä muita tämääntyypisiä aineistoja, joita on tuotettu valtionviranomaisten taholta 2010-luvulla. En niinkään pyri analysoimaan laki- ja ohjelmatekstejä, vaan pikemmin niitä selittäviä ja niiden pohjalta luotuja tekstejä, jotka on tarkoitettu laajalle yleisölle.³ Käytän aineistonani myös korkeassa asemassa olevien virkamiesten televisioituja kommentteja⁴. Näissä virallinen diskurssi esiintyy muodossa, joka on välitetty helposti ymmärrettävään muotoon katsojalle ja lukijalle. (Zvereva 2007.) Analyysisäni käytän Rogers Brubakerin (2005) esittämää näkökulmaa diasporaan prosessina ja projektina, eikä olemassa olevana kokonaisuutena.

Diaspora diskursiivisen käytännön kategoriana

Maastamuutto ja venäläinen diaspora on viimeaikaisessa venäläisessä julkisessa keskustelussa ja tutkimuksessa jäänyt maahanmuuton varjoon (Tkach 2013). Tilanne oli toinen 1990-luvulla

heti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, jolloin venäläistä diasporaa tutkittiin enimmäkseen Venäjän aiheuttaman uhan näkökulmasta (Kosmarskaya 2011, 54–57). Toisaalta silloin sana ”diaspora” tuli yleiseen kielenkäyttöön ja merkitsemään joukkoa ihmisiä, joita yhdistää sama syntyperä. Diasporaa käytettiin niin puhuttaessa Venäjän vähemmistöistä, maahanmuuttajaryhmistä kuin ”ulkovenäläisistä”. Valeri Tiškov (2003, 459–466) tähdentää, että tämäntyyppinen ”hurahtaminen diasporaan” perustui neuvostoajaksiin etnis-byrokraattisiin kategorioihin. Kaikkia väestöjä, jotka eivät sijainneet kansalliseksi merkityn alueen sisällä, ruvettiin mieltämään diasporisiksi.

Venäläistä tutkimusta maanmiehistä on vähän. Aihetta on tutkittu lähinnä Venäjälle suuntautuvien neuvostojälkeisten muuttoliikkeiden valossa (esim. Pilkington 1998, Vjatkin & al., 1999.) Zevelev (2008) luonnehtii Venäjän 2000-luvun diasporaan liittyviä poliittisia ohjelmia pragmatismien voitoksi imperiumimenneisyyden muistoista: kova retoriikka yhdistyi hyvin maltilliseen ja usein tuloksettomaan toimintaan. 2000-luvun lopussa ja 2010-luvulla maanmiespolitiikasta on pikkuhiljaa tullut osa valtavirtaa, kun Venäjä virallisessa puheessaan ja sitä välittävissä instituutioissa on ruvennut vahvistamaan mielikuvaa itsestään jaetun etnis-kulttuurisen kansakunnan keskuksena. (Zevelev 2014.)⁵ ”Pronssisota”, Ossetian sota sekä Krimin liittäminen Venäjään ovat osoittaneet, että Venäjän ”diasporaa” käytetään edelleenkin pragmaattisesti ulkopolitiikan välineenä eikä itseisarvona (Kangaspuro 2014).

Diaspora on käsitteenä epä määräinen. Rogers Brubaker artikkelissaan *The Diaspora diaspora* (2005) tarkastelee 1990-2000-luvun länsimaista teoreettista keskustelua diasporasta ja tulee siihen johtopäätökseen, että tämä termi on menettänyt määrittelyvoimansa. Diasporaa käytetään monessa eri merkityksessä ja siihen liitetään monta eri konseptia. Hänen analyysinsä mukaan teoreettisessa keskustelussa on selvästi nähtävissä kaksi traditiota: 1) diasporaa selvänä, olemassa olevana ryhmänä käsittelevä tutkimus (’groupist’ understanding) sekä 2) tutkimus, joka

tuo esille ”mukaansulkevat yhteisöllisyyden, politiikan ja eron käytännöt”. Thomas Faist (2010, 12–13) puolestaan puhuu jälkimmäisestä transnationalismiin, ylijärjaisuuden tutkimuksena ja ensimmäisestä diasporan tutkimuksena.

Brubaker, kuten Tiškov (2003, 435–490) ja Faist (2010), käy läpi erinäisiä termien määritelmiä ja tutkimustraditioita, joissa nämä määritelmät on tuotettu. Hän päätyy ehdotukseen, että diasporaa tulisi tarkastella ”idiomina, asennoitumisena, vaatimuksena” eikä ryhmänä, rajoitettuna kokonaisuutena, mihin ”klassiset” diasporan määritelmät viittaavat. Brubaker (2013, 234) jatkaa: ”Meidän tulisi ajatella diasporaa ensi sijassa käytännön kategoriana, ja kysyä vasta sitten voiko sitä käyttää hedelmällisesti analyysin kategoriana ja jos niin, niin miten. Käytännön kategoriana ”diasporaa” käytetään väitteiden ja vaatimusten esittämiseen, projektien laatimiseen, odotusten muotoiluun, voimien kokoamiseen ja lojaalisuuksiin vetoamiseen. Se on usein voimakkaan normatiivisesti latautunut kategoria. Se ei niinkään *kuva* maailmaa, vaan pyrkii *muokkaamaan* sitä toisenlaiseksi.”

Myra A. Waterbury (2010) esittää, että määritietoista ja tahallista diasporan konstruoinnista voi tarkastella diasporapolitiikkojen konseptin kautta. Näiden avulla muodostetaan mielikuvaa olemassa olevista, rajatuista ja erillisistä ryhmittä valtioiden rajojen ulkopuolella, joilla on luontaista lojaalisuutta ja yhteyttä ”emovaltioon”. Diasporapolitiikkaa harjoittavatkin valtaeliitit, jotka syystä tai toisesta ovat kiinnostuneita valtioiden ulkopuolella olevista ryhmittä, jotka liittyvät valtioon joko ”etnisen sukulaisuuden” tai maastamuuton kautta. Käytettävissä olevien diasporapolitiikkojen kirjo on suhteellisen rajattu: ”(1) vaikuttaminen ”isäntävaltion” politiikkoihin diplomatian tai kahdenvälisillä sopimuksilla; (2) diasporajärjestöjen rahoittaminen sekä koulutus-, kulttuuri-, politiikka- ja elinkeinoinstituutioiden luominen; (3) täysien tai rajattujen poliittisten kansalaisuus oikeuksien, kuten äänestys oikeuden, edustus oikeuden erityismuotojen, kaksoiskansalaisuuden myöntämien; (4) täysien tai rajattujen sosiaalisen kansalaisuuden oikeuksien

myöntäminen, kuten hyvinvointivaltion tai työmarkkinoiden piiriin pääsy ja diasporan jäsenille tarkoitettujen tukien tarjoaminen; tai (5) kulttuuri- ja symbolisen jäsenyyden etujen laajentaminen retorisen mukaan ottamisen, etnisten henkilökorttien tai yllirajasten kulttuurivaihtojen kautta” (Waterbury 2010, 142).

Tässä artikkelissa Brubakerin esitystä soveltaen tarkastelen, kuinka nykyvenäläisessä virallisessa puheessa luodaan ”diasporaa” käyttäen sekä tätä termiä että muita käsitteitä, jotka siihen viittaavat. En tarkastele pelkästään diasporapolitiikkoja, vaan laajempaa diasporaa käsittelevää diskurssia. Korostan, etten puhu tässä artikkelissa ”todellisesta” venäläisestä diasporasta, irtisanoudun sen yksioikoisesta ja perinteisestä käytöstä (ks. esim. Davydova 2009). Valtionpolitiikat ja -retoriikat tuottavat tietynlaisia käsityksiä etnisyydestä, ryhmistä, näiden suhteesta valtioihin ja ryhmien välisistä hierarkioista. Yksittäiset ihmiset käyttävät monenlaisia etnisyyden ja yhteisöllisyyden diskursseja ja harjoittavat näin omia identiteettipolitiikkoja.

Käsittelen diasporapuhetta diskursiivisena käytäntönä. Diskurssin ymmärrän foucaultlaisen perinteen mukaan tiedon ja vallan yhteenkietoutumana. Diskurssissa tuotetaan asioiden järjestystä: nimetään kohteet, määritellään niiden välisiä suhteita, luodaan hierarkioita ja syyseuraussuhteita. Diskurssit ovat vakiintuneita puhetapoja. Sekä niiden käyttö että kohteena olo tapahtuu yhteiskunnallisten valtasuhteiden sisällä. Diskurssit ovat myös valtakamppailun paikkoja: ottamalla niitä haltuun voidaan niin vahvistaa olemassa olevaa kuin muuttaakin sitä. Diskursiivisessa käytännössä toimitaan tietyn diskurssin sisällä sen sääntöjen mukaan. Diskurssit ovat useimmiten kilpailevassa ja hierarkkisessa suhteessa keskenään, voivat keskustella toistensa kanssa tai toimia erillään. Hegemonisen diskurssin käsite viittaa kyseessä olevan diskurssin asemaan. (Foucault 1996, 2004.) Tarkasteleman virallinen diasporadiskurssi on hegemonisessa asemassa muihin diskursseihin nähden.

Valtioelinten tai niiden yhteydessä toimivien virallisten toimijoiden taholta tuotettuja diskursseja voidaan tarkastella myös hallinnan ja hallintavallan viitekehyksiä käyttäen. Hallintana voi ymmärtää monitasoisen joukon erinäisiä ihmisten ohjaamisen tekniikoita, joiden avulla pyritään haluttuun kehitykseen. Hallintatekniikat tuottavat käsityksiä ja luonnehdintoja asioista. Ne myös yksilöivät, erittelevät ja määrittelevät subjekteja ja niiden ryhmiä sekä toimivat osana tuottavaa valtaa. Hallinta muodostaa puitteet sen kohteiden toiminnalle niin, että hallintavallan kohteet toimivat itseohjautuvasti ja vastuullisesti hallinnan tavoitteisiin pyrkien. Tuottavan vallan ehtona on myös tietty vapaus: subjektin on tehtävä omat päätöksensä ”vapaana valintana”, itse vapauden ollen kuitenkin tarkoin rajattua. (Ks. Kaisto ja Pyykkönen 2010, Helén 2010.) Diasporan diskursiivista tuotantoa voidaan näin ollen nähdä yllirajaisena hallintana, jossa tuotetaan kansakunnan kuviteltuja jäseniä välimatkan päästä (ks. Grewal 2005, 23). Diasporapolitiikat tuottavat ja uusintavat ”kansalainen-suvereeni-suhdetta ekspatriaattien kanssa, ja sitä kautta hallinta muuttuu yllirajaiseksi” (Gamlen 2006, 4–5).

Tässä artikkelissa tarkastelen ensin, kuinka maanmiehiä määritellään ja konstruoidaan osana ”Venäjän maailmaa”, minkä jälkeen siirryn analysoimaan diasporan ja Venäjän välistä suhdetta, diasporan kuviteltua rakennetta ja diasporisen aseman myötä avautuvaa paluumuuttomahdollisuutta Venäjälle. Lopuksi vedän havaintoni yhteen ja pohdin johtopäätöksiä teoreettisen viitekehyksen ja muun tutkimuskirjallisuuden valossa.

Maanmiehet, eli kuulumisen määrittely

Sana *sootetsestvennik* eli maanmies on konventionaalisesti vakiintunut tarkoittamaan diasporaan kuuluvaa.⁶ Maanmiehen määrittelmä on annettu alun perin vuonna 1999 *Venäjän Federaation laissa valtionpolitiikasta ulkomailla asuvia maanmiehiä kohtaan* (Federalnyi...).

Diasporaa käsittelevät tekstit viittaavat järjestelmällisesti tähän määritelmään, joten tätä voi pitää jonkinlaisena diskursiivisena solmuna. Laki määrittelee maanmiehen seuraavasti:

Maanmiehiä ovat samassa valtiossa syntyneet ja siellä asuvat tai asuneet henkilöt, jotka omaavat sellaisia piirteitä kuin yhteinen kieli, uskonto, kulttuuriperintö, perinteet ja tavat, sekä näiden henkilöiden jälkeläiset suorassa polvessa. Ulkomaiset maanmiehet (tästä eteenpäin maanmiehet) ovat Venäjän Federaation alueen ulkopuolella asuvat Venäjän kansalaiset. Maanmiehiä ovat myös ne Venäjän Federaation ulkopuolella asuvat henkilöt ja heidän jälkeläisensä, jotka yleisesti ottaen kuuluvat Venäjän Federaation alueella historiallisesti asuviin kansoihin, ja jotka ovat tehneet vapaan valinnan VF:oon yhdistävän henkisen, kulttuurin ja laillisen siten hyväksi, henkilöt, joiden suoran linjan sukulaiset ovat aikaisemmin asuneet VF:n alueella, mukaan lukien: aikaisemmin Neuvostoliiton osana olleissa valtioissa nykyään asuvat entiset Neuvostoliiton kansalaiset, jotka ovat hankkineet näiden valtioiden kansalaisuuden tai tulleet kansalaisuudettomiksi; Venäjän valtiosta, Venäjän tasavallasta, Venäjän Federaatiosta, Neuvostoliitosta ja Venäjän Federaatiosta emigroituneet, joilla oli vastaava kansalaisuus ja heistä tuli ulkomaiden kansalaisia tai kansalaisuudettomia. (Federalnyi...)

Tämä määritelmä on laaja, monisanainen ja hämähä, sitä on vaikeaa käsittää kertalukemalla ja ymmärtää yksiselitteisesti. Sen lisäksi, että epäselvä määritelmä synnyttää jatkuvasti keskustelua ja määrittelykamppailua, se myös jättää monia kysymyksiä auki ja näin ollen tarjoaa tilaa tulkita sitä eri tavoin. Tarkastelen määritelmää kahdesta näkökulmasta: mitkä ovat maanmiesten joukkoon sisään sulkemisen ja siitä poisrajoamisen perusteet – eli missä kulkevat maanmieheyden rajat.

Maanmiehiksi lukeudutaan ennen kaikkea syntyperän ja syntymävaltion perusteella. Tänä päivänä määritelmä tarjoaa monia eri valtiomuotoja: Venäjän valtio, Venäjän tasavalta,

Venäjän Federaatio, Neuvostoliitto ja Venäjän Federaatio – kattaen siis niin ideologiset kuin maantieteelliset muutokset Venäjän historiassa vuosisadan ajan. Maanmiehiksi voidaan lukeutua, vaikka ”diasporaksi” olisi jouduttu Neuvostoliiton hajoamisen tai maastamuuton myötä, siis tahtomattaan tai vapaaehtoisesti. Nyky-Venäjä siis esittää itseään niin liittovaltion hajoamisen myötä muodostuneen kuin emigranttien diasporan emovaltiona.

Kansalaisuus – tässä tapauksessa ymmärrettynä lailliseksi siteeksi valtioon – esiintyy jonkinlaisena sisäänsulkeutumisen lisä- eikä päättekijänä. Toisaalta ”ulkomaisiksi maanmiehiksi” määritellään ulkomailla asuvia Venäjän Federaation kansalaisia, toisaalta maanmiehiksi ollaan valmiit lukemaan myös kansalaisuudettomat tai asuinmaan kansalaisuuden saaneet entiset Neuvostoliiton, sekä kaikkien muiden Venäjän valtiomuotojen (entiset) kansalaiset. Sisään sulkeminen myös polveutuu: sekä Venäjän eri valtiomuodoissa syntyneet sen (entiset) kansalaiset että näiden suorassa polvessa olevat jälkeläiset voivat lukeutua Venäjän diasporaksi.

Tällainen laaja käsitys Venäjän diasporasta syntyy kun tätä määritelmää lukee jokseenkin nopeasti. Polveutuminen, biologinen syntyperä avautuu tarkemmassa luennassa niin sisäänkuin poissulkemisen välineenä. Vain Venäjän Federaation alueella asuneista polveutuvat voivat lukeutua maanmiehiksi. Tämä rajoittaa maanmiesten joukkoon etupäässä etnisesti venäläiset nimeämättä kuitenkaan heitä.

Edellisen lisäksi pidän rajoittavana toistakin polveutumisen vaatimusta, jonka mukaan maanmiesten tulee säännönmukaisesti kuulua ”Venäjän Federaation alueella historiallisesti asuviin kansoihin”. Tässä suhteessa maanmiesten määritelmä on ilmeisesti tehty Venäjän laajemman maahanmuuttopolitiikan ja -keskustelun kontekstissa. ”Maahanmuuttajien” jonkinlaiseksi invaasioksi mielletävässä nykytilanteessa tämän kriteerin avulla rajataan pois ne, jotka ovat syntyneet entisessä Neuvostoliitossa, mutta eivät polveudu Venäjän Federaation alueella asuneista eivätkä kuulu Venäjän Federaation

”historiallisiin” kansoihin – eli juuri ne ihmiset, jotka muodostavat nyky-Venäjälle tulevan ”vierasperäisen” työvoiman, *gastarbaitery*. Tällä tavalla vahvistetaan heidän vierasta ja väliaikaista asemansa ja varmistetaan, etteivät he pääse vakiinnuttamaan asemaansa Venäjällä maanmiehille avautuvan paluumuuttomahdollisuuden myötä tarjottavan nopeutetun kansalaisuusmenettelyn avulla.

Määritelmä esittää myös joukon kulttuurisia kriteerejä, joilla rajataan pois maanmiehiksi sopimattomat. Ensimmäisessä kappaleessa esitetään ylempään tason kulttuurisen yhteisön tunnuspiirteet: yhteinen kieli, uskonto, kulttuuriperintö, perinteet ja tavat. Implisiittisesti sellaisia ovat venäjän kieli, venäläinen kulttuuri ja ortodoksiuskonto, mikä käy ilmi virallisissa puheissa, joilla selitetään maanmiehen määritelmää (esim. Makarov 2013, Putin 2012, 2013). Samassa määritelmässä eri kriteerit siis toisaalta tunnustavat Venäjän etnisen monimuotoisuuden ja toisaalta vaativat kulttuurista yhdenmuotoisuutta. Diskursiivinen valta yhteisen kulttuurin kriteerin kautta kieltää tosiasiallisen Venäjän etnis-kulttuurisen monimuotoisuuden tai ainakin tekee siitä toissijaisen. Myös Venäjän valtion eri historiallis-ideologisista muodoista aikanaan poislähteneiden ihmisten tosiasialliset ”perinteet ja tavat” ovat oletettavasti erilaisia, joten yhteisen kulttuurin, uskonnon ja kielen vaatimus kieltää tämänkin erilaisuuden. Myös uskonnosta puhuminen yksikössä julistaa sellaiseksi vain yhden tavan harjoittaa uskonnollisuutta.

Toisaalta määräämällä yksiselitteisesti kulttuurisen samuuden osa-alueet, virallinen puhe tuottaa normatiivista mielikuvaa nyky-kansakunnasta, jonka tunnusmerkkeihin, samoin kuin kulttuurinen samanlaisuus itseäänselvyytenä, uskonto kuuluu kiistattomana osana (ks. Dubin 2013). Kulttuurisen samuuden vaatimus ja sen eri osa-alueiden niputtaminen toisiinsa tuottaa tilanteen, jolloin on ”pakko” esittää kriteereihin sopivaa jos yksilö kokee tarpeelliseksi tulla diskursiivisen käytännön subjektiksi.

Näiden yleisemmän tason kulttuurista samuutta määrittävien seikkojen lisäksi maanmies-

ten on tehtävä ”vapaa valinta Venäjään liittyvien henkisten, kulttuuristen ja laillisten siteiden hyväksi”. Tässä vaatimuksessa näkyy Venäjän valtion harjoittama identiteettipolitiikka, joka määrittelee normatiivisen venäläisyyden ja vaatii (potentiaalisilta) subjekteilta tämän määritelmän noudattamista, jos heitä kiinnostaa maanmiehen status. Kuten kaikissa identiteettipolitiikoissa, valtapuhe operoi essentialisoidulla identiteetin käsityksellä tarjoten siten mahdollisia subjekti-positioita sen potentiaalisille sen jäsenille. (Ks. Hall 1999, 245–271.)⁷

Virallinen maanmiespuhe tasapainoilee Venäjän ja entisen Neuvostoliiton etnis-kulttuurisen monimuotoisuuden ja kansanomaisen ”venäläisyyden” käsityksen välillä. Tämä näkyy niin maanmiesmääritelmää kommentoivissa virallisissa puheissa kuin niitä haastavissa ja kiistävissä kommenteissa (esim. Ekspert 2012). Vaikuttaa myös siltä, että mahdollisimman laajasta maanmiehen ymmärryksestä jopa virallisessakin puheessa luisutaan yksioikoisempaan ymmärrykseen diasporasta. Joulukuun 2013 lehdistötilaisuudessa presidentti Putin esitti asian seuraavasti:

Meillä on paljon maahanmuuttopolitiikan ongelmia, mutta jos jotakuta pitää palauttaa Venäjälle, niin venäläisiä tietysti, ja ylipäänsä ihmisiä, jotka haluavat asua maassamme ja tuntee olevansa osa venäläistä, venäjänmaalaista kulttuuria, jopa riippumatta omasta etnisestä syntyperästä. (Putin 2013.)

Maanmiestyötä tekemään Venäjällä on perustettu monia valtiollisia tai valtion sponsorioimia toimijoita, joita käsittelen jäljempänä. Seuraavaksi tarkastelen tekstejä, joissa maanmiehistä puhutaan osana ”Venäjän maailmaa” ja yljärjäläisen Venäjän kansaa, mm. etnis-kulttuurisen maanmiestyön toteuttajaksi profiloituvan Ruski Mir -säätion Internet-sivuilla. Tämä puhe ilmentää, minkä kokonaisuuden osana diaspora nähdään ja minkälaista solidaarisuutta maanmiehiltä odotetaan.

Russki Mir -säätio perustettiin vuonna 2007 Putinin aloitteesta. Säätion yleinen tarkoitus on edistää venäjän kieltä ja kulttuuria maailmalla, parantaa Venäjän imagoa ulkomailla, tukea venäläistä diasporaa ja ulkomaisia venäjänkielisiä tiedotusvälineitä. Voi sanoa, että Russki Mir -säätio on tarkoitettu toimimaan yhtenä Venäjän pehmeän vallankäytön välineenä.

Maanmiehet nähdään osana *russki miriä*. Termin voi kääntää ainakin ”venäläiseksi maailmaksi”, ”Venäjän maailmaksi”, ”venäläiseksi yhteisöllisyydeksi” tai ”venäläiseksi rauhaksi”. Säätio perustelee olemassaolonsa *ideologiajulistuksessaan* määrittelemällä Venäjän maailman seuraavasti:

Venäjän maailma on paljon enemmän kuin Venäjän Federaation alue ja sen rajojen sisällä asuvat 143 miljoonaa ihmistä. Miljoonat ympäri maailman hajautuneet etniset venäläiset, syntyperäiset venäjän puhujat, heidän perheensä ja jälkeläisensä muodostavat laajimman koskaan olleen diasporaväestön. ... Kaikki monietnisen, moniuskontoisen, sosiaalisesti ja kulttuurisesti heterogeenisen, monikulttuurisen, maantieteellisesti pirstaloituneen Venäjän maailman kerrokset yhdistyvät tietoisuudessa heidän kuulumisestaan Venäjälle.⁸ (Fond Russki...)

Kuuluminen Venäjään on esitetty keskeisenä kriteerinä kuulumiselle laajaan, Venäjän rajoja ylittävään venäläiseen maailmaan ja kansaan, jonka ytimen muodostava kuitenkin etniset venäläiset ja venäjää äidinkielenään puhuvat. Venäläinen maailma vaatii toimeliasta osallistumista ”isän- ja äidinmaan” eli Venäjän palvelemiseen: ”Jokaisen velvollisuus on auttaa isänmaata, huolehtia lähimmäisistä. (...) Parasitismien ilmapiirin tulee vaihtua Venäjän palvelemisen ideaksi” (Fond Russki...). Venäjää voi palvella edistämällä sitä sopua, yhtenäisyyttä, konsensusta, mitä sana *mir* myös tarkoittaa. Nämä ominaisuudet nähdään kuuluvan historiallisesti venäläisyyteen, ja ne tulee palauttaa nyky-yhteiskuntaan. Tämänkaltaiset yhtenäistämisen prosessit yhdistetään kansalaisyhteiskuntaan, joka nähdään alueena,

missä ei ole konflikteja eikä erilasten intressien ajamista. Kansalaisyhteiskunnassa vallitsee sopusointu Venäjän hyväksi, kuten seuraavasta otteesta käy ilmi:

Mir tarkoittaa yhtenäisyyttä. Vaikka kuinka yhteisöllisyyttä ja kollektivismia on kritisoitu, ne perustuvat tiettyyn historialliseen sosiaaliseen käytäntöön. Viime vuosikymmenien käytäntö näyttää, että nyky-Venäjän ongelmana on yhteiskunnan rakoilu, itsekeskeisyys ja sosiaalisten siteiden hajoaminen. Kansalaisyhteiskunnan rakentaminen on mahdotonta ilman niiden elvytystä, yhteisöllisyyden ja yhtenäisyyden uudelleenrakentamista ja vahvistamista ajassa ja tilassa. Kaikki nämä prosessit muodostavatkin ”Venäjän maailman”. (Fond Russki...)

Myös joulukuussa 2012 hyväksytty *Venäjän kansallisuuspolitiikan strategia* (Strategija... 2012) on määrittää, mitä Venäjän kansa on. *Strategia* mainitsee maanmiehet, heidän etnikulttuuristen tarpeiden tyydyttämisen ja laillisten intressien puolustamisen yhtenä Venäjän kansallisuuspolitiikan tavoitteista, päämääristä ja kysymyksistä. *Strategian* mukaan Venäjän valtio muodostuu yhteiselle kulttuurikoodille, minkä ytimenä on venäjän kieli ja kulttuuri. Se, mitä *Russki mirin* sivuilla on määritelty ”Venäjäksi” onkin *Strategiassa* Venäjän valtio:

Nyky-Venäjän valtiota yhdistää yhteinen kulttuuri- (sivilisaatio-)koodi, joka perustuu venäjän kielen ja kulttuurin, kaikkien Venäjän kansojen historiallisen ja kulttuuriperinnön vaalimiselle. Tätä koodia luonnehtii pyrkimys totuuteen ja oikeudenmukaisuuteen, Venäjän kansojen alkuperäisten perinteiden kunnioittamiseen ja kykyyn yhdistää heidän parhaat saavutuksensa yhteiseen Venäjän kulttuuriin. (Strategija...2012.)

Venäläisyys esiintyy edellä esitetyssä moraalisenä ominaisuutena ja yhteisyytenä. Toisaalta venäläisyys on luontaisesti ja sisäisesti monikulttuurista, mikä pohjautuu *kunnioitukseen* muita Venäjään kuuluvia kulttuureja kohtaan.

”Kulttuurit” ja ”kansat” essentialisoidaan, ymmärretään jonkinlaisina selvärajaisina kokonaisuuksina, joita voi kunnioittaa tai ylipäänsä jollain tavalla käsittää ja arvottaa ja joilla voi olla moraalisia ominaisuuksia⁹. Kuten monet muutkin asiakirjat, *Strategia* korostaa yhtenäisyyttä monin tavoin esittämättä konkreettisia keinoja sen saavuttamiseksi eikä puhu olemassa olevista ongelmista.

Vuoden 2012 alussa julkaistiin silloisen presidenttiehdokas Putinin artikkeli *Venäjä ja kansallisuuskysymys*. Kuten alla esitetystä katkelmasta käy ilmi, Putinin ajatukset Venäjistä käyvät yhteen *Strategian* ideoiden kanssa:

Venäläiset ovat valtiota muodostava kansallisuus jo Venäjän olemassaolon perusteella. Venäläisten suurmissio on yhdistää, sitoa sivilisaatio yhteen. Kielen, kulttuurin, Dostojevskin määrittelemän ”maailmallisen myötätunnon” keinoin yhdistää Venäjän armenialaisia, Venäjän azerbaidžanilaisia, Venäjän saksalaisia ja Venäjän tataareja. Yhdistää sellaiseen sivilisaatiotyppiin, missä ei ole ”kansallisia vähemmistöjä” ja oman ja vieraan tunnistaminen määräytyy yhteisellä kulttuurilla ja arvoilla. (Putin 2012.)

Myöhemmissä puheissaan Putin (esim. Poslanije... 2012) on toistanut ideoita kaikkia venäläisiä yhdistävistä ”henkisistä siteistä” ja liittännyt maanmiehiä tähän yhteisöön. Kansallisuuskysymystä käsittelevässä artikkelissa (Putin 2012) hän lupaa vahvistaa kaikkia yhdistävää ”historiallista valtiota”, ”valtio-sivilisaatiota” sekä varoittaa niitä, jotka ”haluavat tai yrittävät erottaa meitä”: ”turha odotus”.

Ulkoministeriön maanmiesosaston johtaja Anatoli Makarov (2013) on vuoden 2013 työtä arvioivassa haastattelussaan monesti viitannut Vladimir Putiniin ja korostanut sitä, että tämä pitää maanmiestyötä lähellä sydäntä. Kaikki viime vuosien maanmiehiä koskevat lainsäädännölliset ja toimenpidealoitteet ovat Putinilta. Hänet mainitaankin kaikilla maanmiehiä koskevilla virallisilla Internetsivuilla. Usein näillä sivustoilla on Putinin kuva ja lainauksia hänen

puheestaan. Tästä syntyy mielikuva, että Venäjän ”valtiosivilisaatio” henkilöityy Putin kautta.

Maanmiesten parissa työtä tekevästä järjestöstä mainitaan usein *Pyhän Andrein Säätiö*. Säätiö perustettiin vuonna 1992 ja sen hallitusneuvoston puheenjohtaja on Venäjän rautateiden johtaja Vladimir Jakunin, jota pidetään Putinin yhtenä läheisimmistä ystäväistä. Tämänkin säätiön nettisivuilla puhutaan sen toiminnan tavoitteista ja arvoista. ”Kansalaisjärjestö” korostaa kansalaisten lojaalisuutta valtiolle ja liittää venäläisyyteen kaikkein selkeimmin ortodoksisuuskonnon. Säätiön esittelysivun mukaan kansakunnan: ”arvodyin (...) manifestoituu huolehtimisena perheestä, synnyinmaasta, kunnioituksena valtiota kohtaan ja uskollisuutena kirkolle”. Maanmiesten parissa tehtävän työn tarkoituksena on ”näyttää ortodoksisuuden kauneutta, paljastaa sen saavutettavuus ja syvyys sekä kertoa Venäjän valtion henkisestä ja moraalisesta perustasta” (Fond Andreja...). Tätä työtä tehdään tiiviissä yhteistyössä Venäjän ortodoksikirkon kanssa. Kirkon ja valtion lisäksi säätiön sivulla armeija on mainittu yhtenä positiivisena Venäjää yhdistävänä perinteisenä siteenä.

Näissä teksteissä tuotetaan normatiivista mielikuvaa Venäjistä ja venäläisyydestä etnisenä, kulttuurisena ja moraalisena yhteisönä, joka tiivistyy Venäjän valtioon ja sen elimiin. Etniset suhteet hälventyvät ”kunnioitukseksi”, ja yhtenäisyys muodostuu mm. ulkoistettua erilaisuutta ja eripuraisuutta vasten. Kansalaisyhteiskuntakin konstruoituu yhtenäisyyttä tukeväksi eikä haastavaksi. Yhtenäisyyden ruumiillistuma on venäläinen valtiosivilisaatio, johon koetaan luonnollista yhteyttä perheen ja arvomaailman kautta, joissa ortodoksisuudella on keskeinen rooli. Moninaisuus konstruoituu olemassa olevana, joskin toissijaisena tosiasiana, joka on potentiaalisesti vaarallinen ja jota voivat käyttää hyväksi yhtenäisyyden viholliset. Maanmiehiä koskevien tekstien konstruoima (ulko)venäläinen identiteetti perustuu aktiiviseen valtion tukemiseen ja kaiken konfliktisuuden pois sulkemiseen.

Lilia Ševtsova (2013) on kiteyttänyt viime-aikaista keskustelua Venäjän konservatiivisesta käänteestä käsitteeseen ”venäläinen matriisi”, millä hän tarkoittaa Venäjän perinteistä valtamuotoa, 1990-luvun alun jälkeen palannutta yksinvaltiutta. Vielä 1990-2000-luvuilla länsimaiseksi miellettyä demokratiaa imitoitiin, mutta 2010-luvulla Venäjä rakentaa itseään lännen vastakohtana. Vastaavasti Venäjä esitetään virallisessa retoriikassa arvoyhteisönä, joka rakentuu ”lännen” vastaisille konservatiivisille arvoille.¹⁰ Ominaista tälle arvoyhteisölle on kiinnittyminen valtion instituutioksi muuttuneen Venäjän ortodoksisen kirkon julistamiin arvoihin. (Ks. myös Solodovnik 2013.) Ševtsova (mts.) korostaa, että tähän ajatteluun kuuluu myös yksilön ja yhteiskunnan alistuminen valtiolle ja yksinvaltiaalle. Hän myös tuo esille, että ulkopoliittikka nousee yhä tärkeämpään rooliin nyky-Venäjän valtamuodon selviämistästrategiassa.

Maanmiesretoriikka ja toiminta sisällyttävät kaikki Ševtsovan erittelemät piirteet: maanmiehiltä edellytetään täyttää lojaaliutta Venäjän valtiolle, sen tuottaman identiteetin omaksumista ja Venäjän intressien toimeliasta edistämistä. Maanmiehet on mainittu monesti erääksi tärkeimmistä Venäjän ulkopoliittikan osaluista. Voikin sanoa, että virallisessa puheessa maanmiehet konstruoidutvat ideaaliseen valtioon sidotun etnis-kulttuurisen kansakunnan jäseniksi ja ulkomailla toimiviksi ”Venäjän agenteiksi”.

Diasporan vertikaali

Tarkastelemieni asiakirjojen ja tekstien valossa diasporan hallinto piirtyy eräänlaiseksi ylhäältä alas johdetuksi rakenteeksi. Putin esitetään järjestelmällisesti maanmiespolitiikan ja -työn innoittajana ja alullepanijana. Virallinen maanmiestyö pohjautuu joukkoon lakeja ja ohjelmia. Näitä ovat mainitsemani *Laki Venäjän valtiopolitiikasta ulkomailla asuvia maanmiehiä kohtaan* (1999) ja siihen pohjautuva *Vapaaehtoisen paluun ohjelma* (2012) sekä ainakin *Venäjän ulkomaanpolitiikan konseptio* (2013). Maanmiestyö on sisällytetty myös muihin ohjelmiin

ja strategioihin, kuten *Venäjän kansallisuuspolitiikan strategiaan vuoteen 2025* (2012) ja *Aluepolitiikka ja federaatiosuhteet -ohjelmaan* (2013). Valtion duumassa toimii *IVY-maiden, Euraasia- ja maanmieskomitea*. Federaationeuvoston *IVY-maiden komitea* ottaa kantaa myös maanmieskysymyksiin. Useilla federaation subjekteilla on maanmiesten muuttota tukevia ohjelmia. Myös ulkoministeriön, aluekehitysministeriön sekä maahanmuuttohallinnon useat yksiköt toimivat näissä kysymyksissä.

Yleisesti ottaen maanmiestyötä johtaa *Hallituksen maanmieskomissio* sekä sen sihteeristö, joka toimii *ulkoministeriön osaston* muodossa. Varsinaisena työelimenä esiintyy *IVY-maiden, ulkomailla asuvien maanmiesten ja kansainvälisen humanitaarisen yhteistyön asioista vastaava federaation toimisto Rossotrudnitšestvo*. Tämän lisäksi ulkoministeriö ja Rossotrudnitšestvo ovat perustaneet *Ulkomailla asuvien maanmiesten oikeusturva- ja tukisäätiön*. Valtion elinten lisäksi maanmiestyötä tekee suuri joukko valtion sponsorioimia ”kansalaisjärjestöjä”, kuten *Russki mir* -säätiö, *Venäläisten ulkomaisten instituutti*, *Diaspora- ja integraatioinstituutti*, *Venäläiset ulkomaat -kirjastosäätiö*. Maanmiehille on suunnattu suuri joukko edellä mainittujen tahojen julkaisemia paperi- ja sähköisiä julkaisuja (ks. esim. Ruvek 2014).

Virallisten tekstien mukaan itse ulkomailla asuvat maanmiehet organisoituvat järjestöihin, *maakohtaisiin maanmiesten koordinoitineuvostoihin* sekä *maailmanlaajuiseen maanmiesten kongressiin*. Maailmankongresseja on pidetty jo neljä kolmen vuoden välein. *Maanmiesten koordinoitineuvosto* on maailmanlaajuisen kongressin työelin. (Ruvek 2014.) Toinen laaja maanmiesjärjestöjen kattoyhdistys on *Venäjän maanmiesten kansainvälinen neuvosto*, jonka puheenjohtaja kuuluu Maailmanlaajuisen koordinaationeuvostoon.

Ulkomailla asuvien maanmiesten parissa tehtävä työ jakaantuu heidän oikeuksiensa puolustamiseen sekä heidän etnis-kulttuurisen ominaislaadun ylläpitämiseen:

[Ulkomaanpolitiikan] konseption mukaan Venäjän ulkomaista venäläistä maailmaa kohtaan harjoittaman politiikan avainelementti on maamme taholta suoritettava päättäväinen ja johdonmukainen missä tahansa maailmankolkassa asuvien maanmiestemme oikeuksien ja laillisten intressien puolustaminen kansainvälisen lainsäädännön ja Venäjän Federaation kansainvälisten sopimusten perusteella. (Makarov 2013.)

Samalla ulkomailla edistetään ”Venäjän positivistista imagoa maana, joka takaa kansalaisten etnis-kulttuuristen tarpeiden tyydyttämisen ikivanhan venäläisen etnisten suhteiden harmonisointiperinteen perusteella” (Strategija...2012). Maanmiestyön tavoitteeksi esitetään myös venäjänkielen opiskelun edistäminen sekä venäläisten ja ulkovenäläisten järjestöjen yhteistyön tiivistäminen.

Vastaavasti maanmiesten organisaatioiden tavoitteena on yhdistyä ja tiivistää ”Venäjän maailma”, poistaa siitä ristiriitaisuus. Ulkoministeriön maanmiesosaston johtaja Makarov korostaa yhdistymisen tärkeyttä viitaten maanmiesten IV maailmankongressin päätöksiin: ”Nykyään ensisijaiseksi nousee ulkomaisten maanmiesten kaikkien heidän asuinmaissaan toimivien järjestöjen välisen yhteistoiminnan kehittäminen, jonka tulee kehittyä hyvän tahdon, luottamuksen ja yhtenäisyyden hengessä” (Ruvek-portaalin julkaisemassa haastattelussa, Makarov 2013).

Diasporan yhdistyminen tarkoittaa myös maailmalla koordinaationeuvoston rivien tiivistämistä: ”Samalla maailmankoordinaationeuvoston tulee toimia Venäjän maailman kansandiplomatian kaikkein näkyvimpien edustajien tiiviinä kollektiivina”. Maanmiesjärjestöjen ja heidän yhdistystensä tulee myös toimia virallisen Venäjän hyväksi ja sen asettamalla säännöillä, kuten Makarov esittää: ”Maailmalla Venäjää, sen historiaa ja saavutuksia koskevaa objektiivista tietoa levittävät maanmiesliikkeen johtajat eivät voi suhtautua rauhallisesti venäjävastaisten piirien epäystävällisiin yrityksiin, jotka on suunnattu historiallisen synnyinmaan kuvan mustamaalaamiseen, saattikka eivät saa

aiheuttaa julkista vastakkainasettelua Venäjän ulkomaanedustajien kanssa” (Makarov 2013).

Tämän puheen kanssa yhdenmukaisia ovat Venäjän maanmiesten kansainvälisen neuvoston Internet-sivut (Meždunarodnoi...) Neuvosto esittäytyy laajaksi ympäri maailmaa toimivaksi verkostoksi, johon kuuluu 137 maanmiesjärjestöä 52 maasta.

Maanmiesten kansainvälinen neuvosto esittää historiansa alkaneen vuonna 2001 kun Moskovassa pidettiin ensimmäinen maanmiesten kongressi. Tämänkin elimen esittely liitetään presidentti Putiniin, joka tervehdyksessään korosti maanmiesten epäyhtenäisyyden ja Venäjän diasporan yhdistymisen ja sen Venäjä-suhteen lujittamisen tärkeyttä. Neuvoston on esitetty vastanneen tähän tehtävään ja ruvenneen koordinoimaan maanmiesten kansalaisjärjestöjen ponnistuksia tavoitteena vahvistaa venäläistä identiteettiä ja levittää venäjän kieltä ja kulttuuria ulkomailla. Neuvosto keskittyy esittelynsä mukaan järjestöjen parissa tehtävään toimintaan, jossa järjestöjen puheenjohtajat nousevat avainhenkilöiksi. Neuvoston hallituksen muodostavat ”kaikkein vaikutusvaltaisimpien ja aktiivisimpien maanmiesjärjestöjen johtajat”, jotka pyrkivät ”maksimoimaan maanmiesten osallistumista sosiokulttuurisiin tilaisuuksiin”. On helppo muodostaa kuva tämänkin elimen toiminnasta: maanmiesten parhaat edustajat, heidän järjestöjensä johtajat organisoituvat neuvoston hallitukseen, neuvosto kuuluu koordinaationeuvostoon ja osallistuu maailmankongresseihin, joiden presidentin toivomusten mukaan tehdyt päätökset ovat sitovia ja johtavat ”maanmiesliikettä”.

Ulkoministeriön maanmiesosaston johtaja Makarov (2013) puhuu haastattelussaan ”maanmiesliikkeestä” käyttäen ilmaisua *sootetšestvennoje dviženije*, mikä on selvästi virkamiesten keksimä uudissana. Hänen puheessaan liike näyttäytyy vahvana ja laajana ja tiivistyy Venäjän lähetystöjen ympärille:

Koko planeettaa kattava maanmiesliikkeemme pohjautuu miljooniin ihmisiin ja lukuisiin erilaisiin

järjestöihin. Haluan kuitenkin korostaa Venäjän suurlähetystöjen ja konsulaattien esittämää roolia. Monille maanmiehille käynti Venäjän suurlähetystön tai konsulaatin tilaisuudessa rinnastuu kotimaanmatkaan. (Makarov 2013.)

Maanmiesten parissa tehtävään työhön erikoistuu *Rossotrudnišestvo*, IVY-maiden, ulkomailla asuvien maanmiesten ja kansainvälisen humanitäärisen yhteistyön toimisto. Vuonna 2008 perustettu elin koordinoi Venäjän ulkomaanedustustojen yhteydessä toimivia tiede- ja kulttuurikeskuksia. Nämä keskuksat esitetäänkin käytännön maanmiestyön keskuksiksi. Keskuksia on 77 ja niiden verkosto kattaa alueen ”Amerikan Yhdysvalloista Japaniin ja Suomesta Argentiinaan” (*Rossotrudnišestvo*).

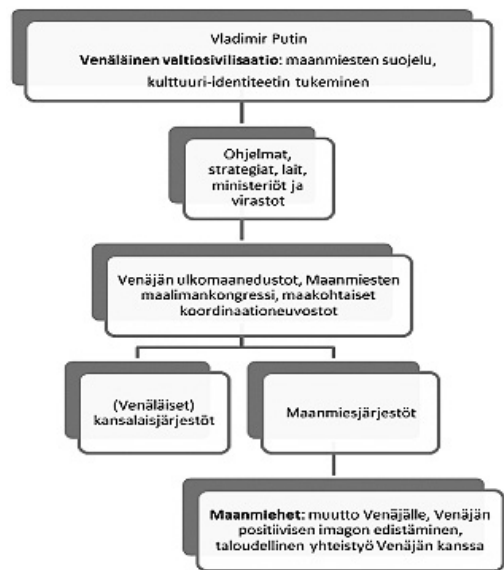
Virasto kertoo, että sen tehtävä on ”lujittaa siteitä ulkomailla pysyvästi asuvien maanmiesten kanssa, edistää heidän toimintaansa vahvistaakseen kulttuuri-, tiede- ja liikeyhteistyötä Venäjän kanssa”. Venäjän tiede- ja kulttuurikeskukset ovat tämän työn paikkoja, joissa vuosittain järjestetään lukuisia tapahtumia, kuten tapaamisia Venäjän parlamentin jäsenten, tiedemiesten, taiteilijoiden kanssa, Venäjän taloudellisia ja lainsäädäntömuutoksia sekä ulkomaanpolitiikkaa ja kulttuurielämää käsitteleviä luentoja ja seminaareja, joihin maanmiehet voivat ottaa osaa.

Viraston sivuilla onkin runsaasti kuvia ja lyhyitä tekstejä, jotka kertovat tämän tyyppisistä tilaisuuksista. Tämä luo vaikutelman aktiivisesta toiminnasta diasporan parissa ja diasporan kiinnostuneisuudesta Venäjän virallisiin edustustoihin. Viraston on esitetty tukevan maanmiesten omaehtoista toimintaa. Käytännössä on kuitenkin kyse viralliseen agendaan kytkeytyvistä tapahtumista, kuten nyky-Venäjän tärkeimmän kansallisjuhlan Voitonpäivän juhlinnasta, jonka puitteissa osallistutaan ”kansainväliseen Pyhän Yrjön nauha -kampanjaan”¹¹. Samoin kuin Venäjällä tapahtumien nimet ja tyyli juontavat neuvosto-aikaan: esimerkkeinä mainittakoon *Suuri venäläinen sana*, *Eläköön Venäjä*, *Venäläinen laulu* -festivaalit.

Viraston esittelytekstissä puhutaan kansalaisjärjestöistä ja kansalaisyhteiskunnasta, joilla kuitenkin on virallinen kytkös viraston edustustojen kautta valtioon:

Maanmiesten kansalaisjärjestöt tekevät aktiivista yhteistyötä Venäjän tiede- ja kulttuurikeskusten sekä Venäjän valtion toimistojen kanssa humanitäärisen ohjelmien toimeenpanossa. Yhdessä Venäjän ulkoministeriön, muiden ministeriöiden, aluehallintojen kanssa *Rossotrudnišestvo* on mukana valtion maanmiestyökommisssion suunnitelmien toteutuksessa ja tarjoaa tietoa vapaaehtoisen Venäjälle muuton tukiohjelmasta. (*Rossotrudnišestvo*.)

Yhteenvetona voi todeta, että virallisessa puheessa maanmiehet konstruoidut väestöryhmäksi, jolla on tiettyjä etnis-kulttuurisia tarpeita, mutta jotka toisaalta tarvitsevat Venäjän valtion suojaa. Heidän tehtävänsä on edistää Venäjän kansainvälistä imagoa ulkomailla, kehittää taloudellista yhteistyötä Venäjän kanssa tai palata Venäjälle. Ulkomailla olevat maanmiehet kytkeytyvät Venäjään ja sen hallintoon organisoidusti. Tätä ohjaa valtiollinen elin *Rossotrudnišestvo* Venäjän ulkomaanedustustojen kautta. Maan-

Kuvio 1. Diasporan vertikaali

miehet järjestäytyvät järjestöihin, joiden johtajat kuuluvat maanmiesten järjestöjen neuvostoon, maakohtaisiin koordinaationeuvostoihin ja maailmanlaajuiseen koordinaationeuvostoon. Sääntömääräisesti Venäjällä järjestetään kongresseja, joiden päätöksiä järjestöjen tulee noudattaa. Näin ollen diaspora näyttyy hyvin järjestäytyneenä ja hierarkkisen rakenteena, jonka keskiössä on Venäjän valtiolliset elimet, ja jota johtaa henkisesti Venäjän presidentti.

Maanmiehet ja maahanmuutto Venäjälle

Kun määritellään diasporaan kuuluvia, määritellään myös kansakunnan rajoja. Tässä tapauksessa kansakunta ylittää valtionrajat: nyky-Venäjä kuvittelee itsensä isommaksi kuin sen alue on. Kun tätä ”isompaa Venäjää” konstruoidaan suhteessa ihmisiin, tulee kysymyksestä myös maahanmuuttopoliittinen: antaako diasporaalinen status mahdollisuuden muuttaa ”historialliselle isänmaalle” ja millä ehdoin.

Maanmiehen status tarjoaa mahdollisuuden ”paluumuuttaa” Venäjälle¹². *Valtiollinen ulkomailla asuvien maanmiesten vapaaehtoisen Venäjän Federaatioon paluun tukemisen ohjelma* hyväksyttiin kesäkuussa 2006 Putinin aloitteesta¹³ (Programma...). Ohjelman viralliset sivut itse asiassa alkavat Putinin siteerauksella: ”On tarpeellista varmistaa noin 300 000 henkilön maahanmuutto vuodessa. Ennen kaikkea tulee tuoda Venäjälle pysyvästi lähi- ja kaukoulkomailla asuvia maanmiehiämme, ulkomaisia ammattitaitoisia asiantuntijoita ja lupaavaa nuorisoa.”

Se, että maanmiehet ovat ensisijaisesti haluttuja maahanmuuttajia Venäjälle, ja miksi näin on, käy ilmi ohjelmasta: ”venäläisen kulttuurin perinteissä kasvaneet, venäjänkieliset maanmiehet kykenevät parhaiten sopeutumaan ja liittymään Venäjän yhteiskunnan positiivisten sosiaalisten suhteiden järjestelmään” (Programma...).

Maahanmuuton tavoitteeksi esitetään se, että sillä pystytään vastaamaan työikäisen väestön vähenemiseen noin 700 000 hengellä vuodessa

(Pravo golosa 2012, ks. myös Heleniak 2013). Samalla nimenomaan kulttuurinen tekijä – venäjän kielen ja venäläisen kulttuurin sisäistäminen – tekee maanmiehistä sopivia muuttamaan ja sopeutumaan. Venäjä näin ollen esitetään ennen kaikkea kielellisenä ja kulttuurisena homogeenisena yhteisönä, johon sopeutuminen muilla perusteilla ei välttämättä onnistu. Ohjelman toteuttamista käsittelevissä teksteissä aina mainitaan, mikä on venäläisten osuus muuttaneista.¹⁴ Ohjelman hakulomakkeessa on kansallisuus-sarake, joka on merkitty vapaaehtoiseksi, mutta jonka etnisesti venäläiset ilmeisesti täyttävät.

Ohjelma on kunnianhimoinen ja sen toimeenpanoksi määrätään huomattavia summia. Pääministeri Medvedevin mukaan ohjelman toteuttamiseksi käytettiin vuonna 2013 kaksi ja vastaavasti kolme miljardia vuosina 2014–2015 (Zasedanije 2013). Rossijskaja gazeta (2013) arvioi, että tämä johtaa 225 000 maanmiehen paluuseen Venäjälle vuosina 2013–2017. Aluekehitysministeri Trutnevin mukaan vuosina 2007–2013 ohjelman puitteissa Venäjälle on muuttanut yli 125 500 henkeä¹⁵. Ohjelmassa on mukana 48 federaation subjektia, ja kaikkien alueiden suunnitelmien on oltava sovittuja yhdessä federaation ja alueellisten muiden viranomaisten kanssa, ja sen rakenne sisällyttää kaikkien alueiden suunnitelmien koordinoitua federaation ja alueellisten muiden viranomaisten kanssa. Ohjelmasta tiedotetaan kohdemaissa, joista tärkeimpiä ovat entiset neuvostotasavallat. Eniten ihmisiä muuttaa Kazakstanista, Uzbekistanista ja Azerbaidžanista. Ohjelmaa koordinoi Venäjän maahanmuuttohallinto (UFMS) ja alueilla sen toimeenpanosta vastaa aluekehitysministeriö.

Myös alueellisten maahanmuuttohallintojen Internet-sivuilta löytyy runsaasti samalla kaavalla tehtyjä raportteja ohjelman toimeenpanosta. Näissä selostetaan, kuinka paljon ihmisiä on muuttanut alueelle ja mikä on venäläisten osuus. Myös muuttajien koulutustausta ja työllistymisen mainitaan usein.

Ohjelma tukee avokätisesti siihen kelpuutettuja (ks. Ofitsialnyi... 2013). Ohjelmaan

kelpuuttamisen, Venäjälle muuton ja uudelle paikkakunnalle rekisteröitymisen jälkeen päähakijalle maksetaan 240 000 ruplaa ja hänen perheenjäsenilleen 120 000 ruplaa, jos he muuttavat ohjelman painopistealueille eli Kaukoidän, Burjatian, Taka-Baikalian aluepiirin tai Irkutskin alueille. Vastaavasti maksetaan 20 000 ja 10 000 ruplaa, jos hakija muuttaa heille määrätyille paikkakunnille muualla Venäjälle. Muuttoa Pietariin ja Moskovaan ohjelma ei tue ollenkaan. Muuttajille korvataan matkakulut ja Venäjälle maksettavat verot ja maksetaan esimerkiksi työttömyystukea, kunnes maanmies saa Venäjän kansalaisuuden, kuitenkin enintään 6 kk ajalta. Tämä kaikki edellyttää, että ihmiset muuttavat ohjelman määräämille alueille, joissa tarvitaan työvoimaa. Muuttopaikkakunnat ovat tavallisesti syrjäisiä alueita: esimerkiksi Karjalan tasavallassa Petroskoi ja Kostamus eivät ole tuettuja muuttoalueita.

Lisäksi ohjelmaan osallistuvat saavat nopeasti Venäjän kansalaisuuden, joka myönnetään 4–5 kuukauden sisällä anomuksen perusteella. Heihin ei siis sovelleta viiden vuoden maassa asumisen ehtoa¹⁶. Ohjelmaan osallistuvat eivät tarvitse työlupaa, vaikka olisivatkin vieraan valtion kansalaisia. (Jakovlev 2013.)

Esimerkiksi Krasnojarskin alueen maaherra Lev Kuznetsov esittää alueelle muuttavat ennen kaikkea ”ammattitaitoisena työvoimana” korostaen, että yli 60 %:lla on korkeakoulu- tai ammatillinen tutkinto (Zasedanije 2013). Kuznetsovin mukaan alueella asutetaan mielellään maaseutua ja pieniä kaupunkeja, joissa tarvitaan myös julkisen sektorin työntekijöitä. Samanlainen näkökulma muuttavista maanmiehistä työnantajien kaipaamina ammatillaisina on korostetusti esillä ohjelman ”propagandavideoissa” *Domoi, v Rossiju* – Kotiin Venäjälle (Programma...). Videolla Venäjän eri alueiden johtajat kertovat, minkälaisia asiantuntijoita he alueilleen kaipaavat ja miten muuttavia tuetaan. Video esittää Venäjän houkuttelevana maahanmuuttomaana: Venäjä on suuri maa, joka tarjoaa suuria mahdollisuuksia. Kuvakielessä on paljon ohjelmasta poissuljetun Moskovan ulkopuolella olevia,

mutta Venäjää symboloivia rakennuksia sekä Venäjän värejä – sinistä, punaista ja valkoista. Videolla näytetään rakennustyömaita, tehtaita ja maalaismaisemia. Alueiden ja tehtaiden johtajien puheissa korostuu, että kaivataan korkealuokkaisia asiantuntijoita. Puheessa vilahtaakin paljon ammattinimekkeitä, rakentajia, kuljetusalan työntekijöitä, koneenrakentajia, energia-alan, kemian- ja metalliteollisuuden työntekijöitä – ”ihmisiä, jotka osaavat tehdä jotain käsin, eikä pelkästään puhua”. Näille tarjotaan valmiita maatiloja ja taloja. Videon päätteeksi Venäjälle muuttaneet maanmiehet kertovat, kuinka helppoa muutto oli ja miten mallikkaasti viranomaiset toimivat. He korostavat olevansa venäläisiä. Videossa näytetään myös paljon lapsia.

Työkäiset ammattitaitoiset maanmiehet konstruoidut Venäjälle ensisijaisesti halutuiksi maahanmuuttajiksi. Tässä virallisen Venäjän retoriikka muistuttaa monien Euroopan maiden, vaikkapa Saksan ja Suomen viimeaikaista virallista maahanmuuttopuhetta, jossa maahanmuuttaja määrityy uusliberaalin talouden ehdoin. (Menz 2007.) Ihanteellisen maahanmuuttajan tulee olla ennen kaikkea taloudellisesti aktiivinen ja valtion tulonsiirroista riippumaton, vastaanottavaa valtiota hyödyttävä henkilö, joka tuo osaamista, hoivaa, verorahaa, lapsia. Venäjällä puhutaan kuitenkin integraation sijaan hyödyllisten maahanmuuttajien adaptaationa, jolloin korostuu maanmiesten venäjänkielisyys ja -kulttuurisuus. Maanmiehessä maahanmuuttajana yhdistyy hyödyllinen työvoima ja etnis-kulttuurinen ongelmattomuus.

Joissakin ohjelmaa selostavissa videoissa (esim. Programma... 2012) toivotun maahanmuuttajan kriteerit esitetään tarkasti. Kuten esimerkiksi Volgogradin alueen maahanmuuttohallinnon osastojohtaja esittää:

Arvioinnin pääkriteerinä on taloudellisesti aktiivinen ikä sekä vastaavuus Volgogradin alueen hallituksen esittämään avoimeen työpaikkaan. Jos konkreettinen ihminen joidenkin ominaisuuksien, laadullisten, ammattitaidon osalta ei vastaa kriteerejä, niin annetaan kielteinen päätös. Ohjelma on

luotu sillä perusteella, että ohjelman jäseneksi hyväksytyt maanmiehet rupeaa välittömästi täyttämään työvelvollisuuttaan istumatta valtion harteilla. (...) Olemme vastaanottaneet anomuksia potentiaalisilta ohjelman työiän ylittäneiltä jäseniltä. Näissä tapauksissa selitämme heille, että eläkeikäinen ei voi tulla ohjelman jäseneksi, mutta hän voi vain kuulua ohjelman jäsenen perheeseen. (Programma... 2012.)

Ohjelmaa esittelevät viralliset asiakirjat eivät eksplisiittisesti lausu ikärajoitetta, vaan lukijan on pääteltävä tämä itse. Esimerkiksi ohjelman hallinnollista menettelyä esittelevästä kirjasesta, jossa määritellään ohjelman hakijoiksi soveltuvat seuraavasti:

Maanmiehen ja hänen perheenjäsenensä osallistuminen valtio-ohjelmaan voi liittyä siihen, että valitussa Venäjän Federaation (asuin)paikassa hän toteuttaa seuraavia toimintoja: työskentely palkattuna työntekijänä; ammatillisen koulutuksen saaminen, mukaan luettuna jatko- ja täydennyskoulutus; sijoitus- ja yritystoiminta; maataloustuotanto; henkilökohtainen apuapalvelus; muu toiminta, jota Venäjän Federaation perustuslaki ei kiellä”. (Ofitsialnyi... 2013, 45.)

Ohjelman päähakijalta edellytetään, että hän olisi työikäinen ja mielellään myös hedelmällisyysikäinen. Maanmiehen määrittelystä ohjelman teksti siirtyykin puhumaan ammattitaitoisesta työvoimasta ja ”demografisesta potentiaalista” sekä siitä, että maanmiesten muutto-ohjelman tarkoitus on muuttavien ihmisten tukemisen sijaan ensisijaisesti taata Venäjän alueiden kehitys. Federaationeuvoston jäsen Konstantin Tsybko onkin korostanut, että ohjelma ei ole paluumuutto-ohjelma, vaan se tukee ennen kaikkea Venäjän etuja, joihin ei kuulu toimettomien ihmisten ylläpito (Pravogolosa 2012).

Vapaaehtoisen Venäjälle muuton tukiohjelman esittelyteksteistä – samoin kuin muistakin ohjelmaa koskevista materiaaleista – piirity myös kuva itse maanmiehestä, josta puhutaan

maskuliinissa¹⁷. Esimerkiksi maanmiehen perheestä puhuttaessa mainitaan, että hänen lisäksi perheeseen voi kuulua aviovaimo (aviomies), aviovaimon (aviomiehen) lapset jne. (esim. Ofitsialnyi... 2013, 45). Lähes poikkeuksetta maanmiesten paluun tukiohjelman alullepanijana ja innoittajana esitetään Putin. Joskus mainitaan Medvedev, maahanmuuttohallinnon johtaja Romodanovski tai muut virkamiehet. Tekstit on varustettu heidän kuvillaan. Teksteissä ja kuvissa vilahtelevat alue- ja tehdasjohtajat ovat järjestään miehiä, samoin kuin ulkoministeriön tai maahanmuuttohallinnon ohjelman toteutuksesta vastaavat johtajat. Naisia ovat maahanmuuttohallinnon paikalliset työntekijät tai itse muuttajat. Näin rakentuu mielikuva diasporan sukupuolijärjestyksestä: diasporaa johtavat kansakunnan johtajamiehet. Maanmiesten perheissä miehet ovat päämiehiä ja naiset heidän perheidensä jäseniä. Lisäksi työiän ylittäneet on ohjelmassa suljettu pois, sillä heidän asemansa rakentuu vain perheen kautta: heidän muuttonsa tukeminen riippuu perheen pää(miehe)stä.

Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että virallisessa puheessa maanmiehet konstruoidut halutuiksi maahanmuuttajiksi etnis-kulttuurisen samantaisuutensa ja oletetun ammattitaitonsa vuoksi. Samalla maahanmuuttopuheelle ominaisesti heistä puhutaan työperäisinä maahanmuuttajina. Heidän on tarkoitus hyödyttää Venäjää; ei olla rasitteena valtiolle ikänsä takia. Heitä ei siis nähdä kansakunnan jäsenenä ehdoitta, vaan puheessa yhdistyy etnis-kulttuurista samantaisuutta korostava ”venäläisyyspuhe” ja ihmisten hyödyllisyyttä arvioiva ”maahanmuuttopuhe”. Varsinkin maahanmuuttoa käsittelevässä puheessa erityisen selvästi konstruoiduiksi myös kansakunnan ja diasporan sukupuoli.

Paluumuutto-ohjelmaa esittelevät materiaalit ja viranomaisten tekstit luovat mielikuvaa hallitusta ja dynaamisesta liikkeestä, joka suuntautuu ”historialliselle kotimaalle” ja johon osallistuu yhä enemmän maanmiehiä. Asiakirjoissa ja esityksissä runsaasti käytetyt luvut eivät usein ole kuitenkaan yhtenäisiä. Samaan aikaan Internet on täynnä Venäjälle muuttoa käsitteleviä tarinoi-

ta, joissa prosessi esiintyy vaikeana, byrokraattisena ja epäonnistuneena. Niissä puhujina ovat usein maanmiehet itse. Joskus myös virallisilla Internet-sivuilla ohjelman esittelytekstejä seuraavat karvaat siirtolaisten kommentit. Monet eivät ole saaneet luvattuja tukia puutteellisten asiakirjojen tai rekisteröinnin vuoksi tai päässeet töihin, koska työnantajat ovat olleet haluttomia palkkaamaan ulkomaan kansalaisia – vaikka kuinka venäläisiä paluumuuttajat olisivat. (Esim. Poverili... 2013)

Kuviteltu ylirajainen Venäjä

2000-luvulla Venäjän maanmiesretoriikka on voimistunut. Maanmiestoimintaa on myös vahvistettu ja siihen on myönnetty vuosi vuodelta enemmän varoja (Zevelev 2008, 2014, Casula 2014, Conley & Gerber 2011). Nyky-Venäjä harjoittaa koko kirjoa aiemmin esitetyistä, Waterburyn (2011) erittelemistä diasporapolitiikan tyypeistä. Venäjä pyrkii tietoisesti liittämään konstruoimansa diasporan Venäjän valtioon. Venäjän määrätietoinen diasporapolitiikka on osa sen ulkomaanpolitiikkaa. Maanmiehet on sisällytetty myös joukkoon muita politiikkaohjelmia, mm. kansallisuuteen, aluekehitykseen ja kulttuuriin liittyviin ohjelmiin.

Kuvio 2. Ylirajainen Venäjä

Venäjän diasporapolitiikkaa ja -puhetta voi pitää ihmisiin kohdistuvana ylirajaisena hallintana. Tässä puheessa muodostuu kuva ”ylirajaisesta” Venäjästä. Venäjän rajojen ulkopuolella oleva väestö konstruoidaan osaksi Venäjää biopoliittisessa diasporapuheessa. Tämä diasporapuhe on valtiokeskeistä: se lähtee valtion taholta ja on valtiollisten intressien ohjaamaa. Diaspora nähdään työvoima- ja ihmisresurssina sekä ulkomaanpolitiikan instrumenttina vastaten kunkin ajankohdan valtiollisia intressejä. ”Venäläinen diaspora” on osa laajempaa nykyvenäläistä identiteettipuhetta: diaspora määrittyy nykyideologian tärkeiden konseptien, venäläinen maailma ja valtiosivilisaatio, kautta.

Maanmiehiä koskevasta puheesta piirtyy kuva ideaalisesta kansakunnasta: se perustuu yhteiselle ”sivilisaatiokoodille” ja moraalisille arvoille. Se järjestäytyy valtiojohtoisesti järjestöihin, joiden toiminta myötäilee valtion intressejä. Valtion ja kansakunnan sekä diasporan välinen suhde on harmoninen mutta hierarkkinen: niin kansakunta kuin diaspora palvelevat valtiota. Diasporapuheessa kansakuntakäsitys perustuu kansalaisyhteiskuntamallin sijaan etnis-kulttuuriselle yhtenäisyydelle. Vaikuttaa siltä, että diasporan venäläisyys voi olla monimerkityksellistä. Tämä monimerkityksisyys näkyy virallisissa asiakirjoissa, mutta arkisemmassa, itse maanmiehille ja ”kansalle” osoitetussa puheessa se oietaan puhumalla diasporasta venäläisinä. Mielikuva diasporasta ja sitä kautta kansastakin etnistyy ja biologisoituu: syntyperä ja polveutumisen määrää kulttuuriset ominaisuudet ja lojaalisuudet. Diasporaan liitetään myös ”perinteisiä” arvoja – ei vähiten siksi, että sen venäläiseen kulttuuri- ja arvopohjaan yhdistetään itsestään selvästi ortodoksinen kirkko.

Diasporapuhe tuottaa maanmieheyden rajoja – ei kuitenkaan eksplisiittisesti. Potentiaalisesti diasporisten subjektien määritelmässä maanmiesten joukosta rajataan pois entisiä Neuvostoliiton kansalaisia biologisen syntyperän pohjalta. Kulttuurisen kuulumisen raja on puolestaan paljon häilyvämpi ja heikompi – ja selvästi toissijainen. Itse diasporan sisällä kulkee

monenlaisia rajoja: esimerkiksi paluumuutto-ohjelma määrittelee Venäjälle toivotut maanmiehet heidän työvoima- ja taloudellisen potentiaalinsa perusteella. Eri diasporaryhmiltä odotetaan myös erilaista aktiivisuutta riippuen maantieteellisestä sijainnista ja diasporisaation historiasta: toisilta saatetaan odottaa muuttoa Venäjälle, toisilta taas ”venäläisinä agentteina” toimimista. Krimin Venäjään liittämisen jälkeen voimaan tullut laki kaksoiskansalaisuuden pakkoilmoittamisesta Venäjän viranomaisille vetää (epä)luottamuksen rajan maanmiehiin ja on tuonut ulkovenäläiset uudestaan ”harmaalle alueelle”. Tilanne on ristiriitainen: toisaalta jotkut voivat kannattaa Venäjän hallintoa, mutta samaan aikaan kokea oman asemansa uhatuksi ja epävarmaksi. Näistä kysymyksistä keskustellaan paljon Internetin ulkovenäläisten keskustelupalstoilla.

Venäjän maanmiespolitiikan analyysissaan Andy Byford (2012) kiteyttää siinä rakentuvan maanmiehen ja valtion välisen suhteen paradoksaaliseksi: maanmies on toisaalta sidottu valtioon, mutta toisaalta maanmiehet ovat nimenomaisesti etäännytetty, suljettu valtiosta pois, sillä heillä ei ole esimerkiksi valtaa heitä koskevassa päätöksenteossa Venäjällä. Byford puhuukin ylhäältäpäin tapahtuvasta diasporisaatiosta ja valtion diasporaprojektista.¹⁸ Diaspora on Venäjän ulkopoliittinen projekti, jota luodaan niin retorisella kuin käytännön tasoilla. Samalla kuitenkin sekä valtio että itse ulkovenäläisetkin ottavat etäisyyttä siihen, niin retorisesti kuin käytännön toimissa. Byfordin (2012) mukaan tämä kuvastaa syvää luottamuksen puutetta Venäjän valtion ja ulkovenäläisiksi luokiteltavien ihmisten välillä.

Maanmiesretoriikkaa voi nähdä todellisuutta luovana diskurssina ja hallintana, joiden toimivuutta voi arvioida vain tutkimalla paikallisia käytäntöjä: esimerkiksi tarkastelemalla sitä, kuinka virallisen puheen tarjoamia positioita otetaan haltuun tai sitä, pystyykö virallisen Venäjän näkemys ”diasporastaan” muokkaamaan ulkomailla asuvien ”maanmiesten” toimintaa. Ainakin Britanniassa tämä näyttää onnistuvan vain osittain, sillä venäläisten järjestöjen kirjo

on suuri. Näiden järjestöjen keskinäinen suhde on ristiriitainen eivätkä ne suostu yhdistymään Venäjän toivomalla tavalla. Jopa maanmiesten koordinaationeuvosto toimii eri nimellä ja ottaa etäisyyttä viralliseen Venäjään. Britanniassa Venäjän diasporapuhe ja politiikka elää rinnakkain paikallisen monikulttuurisuuspolitiikan kanssa (ks. Byford 2012). Tämä päällekkäisyys antaa aihetta pohtia ylijärjestyksen ja paikallisen hallinnan suhdetta.

Pitkään kansalaisjärjestöissä toimineena ja venäjänkieliseen vähemmistöön kuuluvana voin sanoa, että Suomessa tilanne on samantyyppinen. Myös Suomen venäläiset etnis-kulttuuriset järjestöt ovat usein riitaisia keskenään ja toimivat pikemminkin paikallisesti – luottaen paikalliseen monikulttuurisuushallintaan venäläisen transnationaalien hallinnan sijaan. Toisaalta ainakin *Russki Vek* (Ruvek 2014a) portaalin tietojen mukaan Suomessa toimivan koordinoituneuvoston toiminta on viime vuoden aikana vilkastunut puheenjohtajan vaihdoksen myötä. Nyt neuvoston toiminta esitetään laajana ja intensiivisenä. Virallinen Venäjän maanmiesdiskurssi tarjoaa yhden tavan osallistua etnis-kulttuuriseen järjestö- ja kulttuuritoimintaan, mutta käytäntö muokkautuu dialogisesti tämän ja muiden tapojen välillä. Se, kuinka nämä kaksi tapaa ja diskurssia toimivat yhdessä, olisi kiinnostava aihe vertailevalle tutkimukselle.

Virallisen maanmiesdiskurssin rinnalla elää useita muitakin Venäjän diasporaa käsitteleviä diskursseja: on nationalistista tapaa puhua diasporasta, samoin kuin Venäjälle muuttaneiden maanmiesten (esimerkiksi *Komitet...*) tai vaikkapa Venäjältä poismuuttoa suunnittelevien (esimerkiksi *Kommersant* 2013) puhetapoja. Venäjänkielisten diasporisten ihmisten tilanteita on syytä tutkia heidän omissa konteksteissaan, joihin vaikuttavat ainakin muuttohistoriat sekä asuinmaiden paikalliset kulttuuriset ja sosiaaliset kontekstit. Myös ikä, sukupuoli, etnisyyks ja luokka ovat merkittäviä tekijöitä. Väitänkin, että käytännössä diaspora avautuu hyvin erilaisena kuin se, miten virallinen diskurssi sen esittää¹⁹.

Viitteet

- 1 Kiitän *Idäntutkimus*-lehden kahta arvioitsijaa artikkelin hyvistä parannusehdotuksista.
- 2 *Russki mir* – sananmukaisesti ”venäläinen maailma” on keskeinen mielikuva nykyvenäläisessä ideologisessa puheessa. Merkityksellistä on, että kahdesta mahdollisesta venäläisyyttä määrittelevästä sanasta, biologis-kulttuurisesta *russki* ja alueellisin perustein määrittyvästä *rossijski* on tähän ideologiseen konstruktion valittu nimenomaan *russki*. Kuten myöhemmin totean, itse käytän käännöstä Venäjän maailmaa siitä syystä, että se viittaa Venäjään tämän mielikuvan ytimenä.
- 3 Aineisto on esitelty artikkelin lopussa.
- 4 Mm. reportaasi Venäjälle muutto-ohjelman toteuttamista käsitelleestä hallituksen istunnosta.
- 5 Krimin ”kansanäänestyksen” päivänä Petroskoissa pidettyyn ”kansankokoukseen” kutsuttiin ihmisiä puhuttelemalla heitä ”maanmiehiksi”, vaikka nämä olivat Venäjän rajojen sisällä. Vaikuttaa siltä, että maanmies, sootetšestvennik, on otettu viralliseen kielenkäyttöön sanana, jonka tulee yhdistää yhä erilaistuvaa kansakuntaa isänmaallisuuden pohjalta.
- 6 *Sootetšestvennik* -sana on maskuliini, jota käytetään yleissana nimittämään kaikkia diasporisia subjekteja. Sille on olemassa feminiinipari, mutta sitä ei virallisissa asiakirjoissa esiinny. Itse sanan semantiikka on maskuliininen ja viittaa isänmaahan. Käyttämällä *maanmies* -käännöstä pyrin tuomaan tekstiini tämän maskuliinisuuslaatuksen, jota venäjänkieliset ovat tekstit täynnä.
- 7 On aiheellista kysyä, missä on tämän ”vapaan valinnan” rajat. Maasta- ja maahanmuutto-tilanteessa vastaanottavan valtion puolelta tuleva identiteettipuhe on valta-asemassa ja tukehduttaa muut mahdolliset identifioitumiset (ks. Davydova 2009). Kyseinen määritelmä on vapaaehtoisien paluun tukiohjelman perustana. Voi olettaa, että ohjelmaan mukaan pyrkivät seuraavat tarkasti sen vaatimuksia.
- 8 Käyttämässäni suomennoksessa nojaan tähän merkitykseen, Venäjään venäläisen maailman keskuksena huolimatta siitä, että sanan *russki* etnis-biologinen merkitys on hyvin vahva.
- 9 Virallinen käsitys ”kansoista” edustaa siinä mielessä valtavirtaa. Vaikuttaa siltä, että neuvostoaikainen käsitys kansoista ”sosiobiologisina organismeina” muodostaa pohjan niin arki- kuin tieteelliselle keskustelulle ja on osa ideologista työtä. (Ks. Oushakine 2007, Shlapentokh 2007, Voronkov & al. 2008.)
- 10 Esimerkiksi silloin, kun Venäjän virallisessa retoriikassa aiheeksi nousi ”homoseksuaalisen propagandan kieltö”, maanmiehille tarkoitettuilta Venäjän virallisilla Internet-sivustoilla alkoi ilmestyä kirjoituksia, joissa ”lännessä” asuvat maanmiehet ihmettelivät lännen ”suvaitsevaisuutta” ja puolustivat ”perinteisiä perhearvoja”, jotka kuuluvat ”venäläiseen kulttuuriin”. Maanmiehiin kohdistuva retoriikka näyttää toimivan täysin Venäjä-keskeisesti: samat ideat ja ilmaisut ovat käytössä puhuttaessa niin maan sisällä kuin sen ulkopuolella asuville. Viralliset tekstit eivät osaa ottaa huomioon ulkomailla asuvien venäläisten omia konteksteja. Tätä osoittavat virallisia kirjoituksia kommentoivat tekstit, jotka kiistelevät näiden näkökohtien kanssa, väittäen esimerkiksi ettei saksalaisissa kouluissa homoseksuaalisuutta tyrkytetä lapsille toisin kuin viralliset kirjoitukset sanovat.
- 11 Pyhän Yrjön nauha (*georgijevskaja lenta*) on musta-oranssi kunniamerkkinauhua muistuttava nauhanpätkä, joka levitetään Voitonpäivän juhlan yhteydessä ilmaiseksi, mm. ulkomailla järjestettävissä voitonpäivänjuhlissa. Kampanja alkoi vuonna 2005 RIA Novostin ja Opiskelijaliiton aloitteesta. Nauha tulkitaan isänmaallisuuden tai konformismin osoituksen. Sen historiallisuus on kyseenalaistettu. Nauha on sekoitus tsaarin- ja neuvostoaikeista kunniamerkkiperinnettä ja kuuluu nykyhallinnon käyttämien identiteettisymbolien varastoon. (Ks. Dubin 2013, Davydova 2008.)
- 12 Ohjelmaa käsittelevissä televisio-ohjelmissa monet virkamiehet ja duuman jäsenet ovat korostaneet, ettei ohjelma ole paluumuutto-ohjelma (programma repatriatsii), koska maahanmuutto-oikeus ei perustu etnisyyteen. Tällä he tarkoittavat ilmeisesti etnis-biologista syntyperää (esim. Pravo golosa 2012).
- 13 Uusi versio hyväksyttiin vuonna 2012.
- 14 Esimerkiksi asiaa käsittelevässä hallituksen kokouksessa (Zasedanije... 2013) aluekehitysministeri Trutnev sanoi, että venäläisiä on 61 % muuttaneista. Samoin eri alueiden maahanmuuttohallinnon Internet-sivuilla julkaistuissa raporteissa mainitaan aina venäläisten prosenttiosuus kaikista muuttaneista.
- 15 Muut kommentaattorit (esim. Pravo golosa 2012) ovat todenneet, että ilmeisesti tähän lukuun kuuluvat nekin ihmiset, jotka ovat muuttaneet jo aiemmin, mutta käyttävät hyväkseen ohjelmaa vasta nyt saadakseen paperinsa kuntoon.
- 16 Venäjän kansalaisuuden saamisen ehtona on luopuminen edellisestä kansalaisuudesta, sillä Venäjä ei hyväksy kaksoiskansalaisuutta.
- 17 Ks. myös alaviite 6.

- 18 Nyky-Venäjän toiminta diasporan luomiseksi muistuttaa myös muidenkin entisten neuvostovaltioiden, esimerkiksi Azerbaidžanin toimintaa. (Ks. Rumjantsev & Baramidze 2009.)
- 19 Tammikuussa 2014 yritin auttaa Venäjän rajanylityspaikalle juuttunutta Suomessa asuvaa ”maanmiestä”, joka oli palaamassa vanhempiansa luota kotiin Suomeen. Rajalla kävi ilmi, että hänen Venäjän passinsa voimassaoloaika oli umpeutunut matkan aikana. Vaikka hänet on rekisteröity Suomessa asuvaksi Venäjän suurlähetystön konsulaatissa, häntä kehoitettiin

hankkimaan uusi passi Venäjältä eikä päästetty kotiin Suomeen. Tapahtumaan liittyi paljon tunnepitoisia purkauksia, jotka eivät kuitenkaan auttaneet tilanteensa, vaan hän joutui menemään Petroskoihin, missä passin hankinta sieltä käsin kesti monta viikkoa. Näin ollen tämän maanmiehen tosiasiallisella diasporisella elämällä ei ollut mitään vaikutusta Venäjän rajaviranomaisiin, jotka pitivät häntä Venäjän kansalaisena. Retoriikka ”maanmiesten suojelemisesta” osoittautui jälleen kerran tyhjäksi.

Lähteet

- Brubaker, Rogers (2005), The 'diaspora' diaspora. – *Ethnic and Racial Studies* 28:1, 1–19.
- Brubaker, Rogers (2013), *Etnisyys ilman ryhmiä*. Tampere: Vastapaino.
- Byford, Andy (2012), The Russian Diaspora in International Relations: 'Compatriots' in Britain. – *Europe-Asia Studies* 64:4, 715–735.
- Casula, Philipp (2014), The Road to Crimea: Putin's Foreign Policy Between Reason of State, Sovereignty and Bio-Politics. *Russian analytical digest* 148 (2 May 2014).
http://www.css.ethz.ch/publications/pdfs/Russian_Analytical_Digest_148.pdf
- Conley, Heather A. & Gerber, Theodore P. (2011), *Russian Soft Power in the 21st Century. An examination of Russian compatriot policy in Estonia*. Washington, D.C.: Center for Strategic and International Studies.
- Davydova, Olga (2009), *Suomalaisena, venäläisenä ja kolmantena: etnisyydiskurseja transnationally tilassa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Dubin, Boris (2013), RPTs: tserkov kak simbol želajemoi tselostnosti. – *Pro et Contra* 5:60, sentjabr-oktjabr 2013, 31–39 http://carnegieendowment.org/files/PeC_60_all.pdf
- Faist, Thomas (2010), Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? – *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Ed. R. Bauböck & T. Faist. Amsterdam: Amsterdam University Press, 9–34.
- Foucault, Michael (1996/1970), *Volja k istine: po tu storonu vlasti, znanija i seksualnosti. Raboty raznyh let*. Moskva: Kastal.
- Foucault, Michael (2004/1969), *Arheologija znanija*. Sankt-Peterburg: Gumanitarnaja akademija.
- Gamlén, Alan (2006), *Diaspora Engagement Policies: What are they, and what kinds of states use them?* Oxford: University of Oxford.
- Grewal, Inderpal (2005), *Transnational America: Feminisms, Diasporas, Neoliberalisms*. Durham, NC: Duke University Press.
- Hall, Stuart (1999), *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino.
- Helén, Ilpo (2010), Hyvinvointi, vapaus ja elämänpoliittikka: Foucault'lainen hallinnan analytiikka. – *Hallintavalta*. Toim. J. Kaisto & M. Pyykkönen. Helsinki: Gaudeamus, 27–48.
- Heleniak, Timothy (2013), Population Trends. – *Return to Putin's Russia*. Ed. S.K. Wegren. Lanham, Boulder, NY, Toronto, Plymouth, UK: Rowman & Littlefield.
- Kaisto, Jani & Pyykkönen, Miikka (toim.) (2010), *Hallintavalta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kangaspuro, Markku (2014), *Ennustamisen vaikeus*. <http://www.tiedetoimittajat.fi/ennustamisen-vaikeus/>
- Kosmarskaya, Natalya (2011), Russia and Post-Soviet "Russian Diaspora": Contrasting Visions, Conflicting Projects. – *Nationalism and Ethnic Politics* 17, 54–74.
- Lilia Ševtsova (2013), ”Zakat Zapada” i ”rossijskaja matritsa”. <http://carnegie.ru/2013/07/23/%D0%B0%D0%B0%D0%B0%D0%B0%D0%B0/ggix>
- Menz, Georg (2007): ”Poleznyje” gastarbaitery, obremenitelnyje bežentsy i vtoraja

- volna sokaštšenija sotsialnyh rashodov: svjaz mežu migratsiei i gosudarstvom vseobštšego blagosostojanija. – *Prognosis* 1:9. Viitattu 20.03.2009. Online: <http://intelros.ru/pdf/Prognosis/01/Menz.pdf>
- Oushakine Serguei (2007), Vitality rediscovered: theorizing post-Soviet ethnicity in Russian social sciences. – *Studies in East European Thought* 59, 171–193. <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11212-007-9033-8#page-1>
- Pilkington, Hilary (1998), *Migration, Displacement and Identity in Post-Soviet Russia*. London & New York: Routledge.
- Rumjantsev, Sergei & Baramidze, Ruslan (2009), Azerbaidžantsy i gruziny v Leningrade i Peterburge: kak konstruirujutsja diaspori. – *Diaspory* 1, 6–38. http://www.diaspos.msk.ru/journals/Dias%201_2009.pdf
- Shlapentokh, Dmitry (2007), Dugin Eurasianism: A window on the minds of the Russian elite or an intellectual ploy? – *Studies in East European Thought* 59: 215–236. <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11212-007-9030-y#page-1>
- Solodovnik, Svetlana (2013), Rossija: Ofitsialnaja tserkov vybiraet vlast. – *Pro et Contra* 3–4:59, 6–26.
- Tiškov, Valeri (2003), *Rekviem po etnosu. Issledovanija po sotsialno-kulturnoi antropologii*. Moskva: Nauka.
- Tkach, Olga (2013), *Policy and institutional frameworks – Country Report*. Unpublished scientific report.
- Waterbury, Myra A. (2010), Bridging the divide: Towards a comparative framework for understanding kin state and migrant-sending state diaspora politics – *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Eds. R. Bauböck & T. Faist. Amsterdam: Amsterdam University Press, 131–148.
- Vjatkin, Anatoly, Kosmarskaja, Natalija, Panarin, Sergei (red.) (1999), *V dviženii dobrovolnom i vynuždennom. Postsovetskije migratsii v Jevrazii*. Moskva: Natalis.
- Voronkov, Viktor, Karpenko, Oksana & Osipov, Aleksandr (red.) (2008), *Rasizm v jazyke obrazovanija*. Sankt-Peterburg: Aleteija.
- Zevelev, Igor (2008), Sootetšetvenniki v rossijskoi politike na postsovetском prostranstve. – *Rossija v globalnoi politike* 1. http://www.globalaffairs.ru/number/n_10265
- Zevelev, Igor (2014), Novaja vnešnepolititišeskaja doktrina Rossii. – *Vedomosti.ru*, 07.04.2014. <http://www.vedomosti.ru/opinion/news/24981841/novaya-vneshnyaya-politika-rossii#ixzz34z6wRmzv>
- Zvereva, Galina (2007), Postroit Matritsu: Diskurs rossijskoi vlasti v uslovijah setevoi kultury. – *Vestnik obštšestvennogo mnenija* 1. <http://www.polit.ru/research/2007/04/11/zvereva.html> (16.6.2014)
- Aineistot:**
- (kaikki Internet-aineistot tarkastettu 28.07.2014)
- Aluepolitiikka ja federaatiosuhteet -ohjelma 2013 = Gosudarstvennaja programma Rossijskoi Federatsii ”Regionalnaja politika i federativnyje otnošenija. <http://fond-sblizhenie.ru/wp-content/uploads/2013/03/Государственная-программа-33.pdf>
- Ekspert (2012), Kakoi dolžna byt natsionalnaja politika? – EkspertTV https://www.youtube.com/watch?v=_P8gT_yYr8
- Federalnyi... (1999) Federalnyi zakon ot 24 maja 1999 g. N 99-FZ ”O gosudarstvennoi politike Rossijskoi Federatsii v otnošenii sootetšetvennikov za rubežom” <http://femidarf.ru/base/12115694/index.htm>
- Fond Andreja Pervozvannogo. <http://www.fap.ru/>
- Fond Russki Mir. <http://www.russkiymir.ru/russkiymir/ru/fund/about>
- http://www.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDDBF7DA644257B160051BF7F
- Jakovlev (2013), Sootetšetvennik, gotovy pereselitsja v Rossiju, poluštšit graždanstvo za 3–4 mesjatsa. <http://www.fmsforum.ru/post/2013/11/13/Соотечественник-готовыи-переселиться-в-Россию-получит-гражданство-за-3-4-месяца>
- Komitet... = Komitet ”Graždanskoje sodeistvije”. <http://old.refugee.ru>
- Kommersant (2013), Gde naši ne propadajut. <http://www.kommersant.ru/doc/2132694>
- Makarov (2013), A.A. Makarov: intervju po itogam 2013 goda. http://russkoe-pole.de/index.php?option=com_content&view=article&id=1548%3Aamakarov2013-ruvek&catid=1%3Alatest-news&Itemid=18&lang=ru
- Meždunarodnyi... = Meždunarodnyi sovet rossijskih sootetšetvennikov. <http://www.msrs.ru/about/Ofitsialnyi...> 2013 = Ofitsialnyi informatsionnyi paket o Gosudarstvennoi programme sodeistvija dobrovolnomu pereseleniju v Rossijskuju Federatsiju sootetšetvennikov, proživajuštših za rubežom. http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/info_materialy/1.pdf
- Poslanije... 2012 = Poslanije Prezidenta Federalnomu Sobraniju. <http://www.kremlin.ru/news/17118>
- Poverili... 2013 = Poverili v gosprogrammju po pereseleniju sootetšetvennikov i ostalis ni s tšem. <http://www.youtube.com/watch?v=cnMWPFGTFG2o>

Pravo golosa 2012 = https://www.youtube.com/watch?v=0_t4waMZrkU
Programma... 2012 = Programma pereselenija sootetšestvennikov – v deistvii. <https://www.youtube.com/watch?v=bvfgxy8oP4>
Programma... Gosudarstvennaja programma po okazaniju sodeistvija dobrovolnomu pereseleniju v Rossijskiju Federatsiju sootetšestvennikov, proživajuštših za rubežom <http://www.fms.gov.ru/programs/fmsuds/>
Putin 2012 = Vladimir Putin. Rossija: natsionalnyi vospros. http://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html
Putin 2013 = Press-konferentsija Vladimira Putina. <http://www.kremlin.ru/news/19859>
Rossijskaja gazeta 2013 = <http://www.fmsforum.ru/post/2013/12/20/Путин-объяснил-проблемы-в-программе-переселения->

соотечественников
Rossotrudnišestvo. <http://rs.gov.ru/about>
Ruvek 2014 = Russkij vek. Portal dlja rossijskih sootetšestvennikov. <http://ruvek.info/?module=country&action=view&id=675>
Ruvek 2014a = Galina Judina-Lazarev: Otšen važno tštoby byla preemstvennost. <http://www.ruvek.ru/?module=articles&action=view&id=8819>
Strategija... 2012 = Strategija gosudarstvennoi natsionalnoi politiki RF na period do 2025 goda. <http://www.minnation.senat.org/Strategiya-2025.html>
Venäjän ulkomaanpolitiikan konsepti (2013), Kontseptsija vnešnei politiki Rossijskoi Federatsii.
Zasedanije... 2013 = 2013.04.18. 12-26 Rossija-24. D.Medvedev. ZP. Pereselenije sootetšestvennikov. <http://www.youtube.com/watch?v=x-Z3oAb2QgY>

Tiedä enemmän

Idäntutkimus ilmestyy neljä kertaa vuodessa noin 100 sivun tietopakettina. Lehden teemoja ovat olleet mm. Putin, Rock, Mustameri ja Valta.

"Idäntutkimus on hauskan monipuolinen: perinteisen Venäjän talouden ja poliittisen tutkimuksen rinnalla käsitellään yhtä luontevasti vaikkapa teatteria, valokuvaa ja kirjallisuutta"
Jan Rydman, Tieteessä tapahtuu

"Tähän mennessä ilmestyneitä numeroita lukee ilokseen... Idäntutkimus on elävä ja ajan hermolla oleva lehti, joka ei tingi tasosta ja luottaa asiaan." **Pekka Pesonen**, Helsingin Sanomat

Vuositilaus 32 euroa, ulkomaille 35 euroa ja opiskelijat 18 euroa.

Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seuran jäsenet saavat lehden jäsenetuna. Jäsenmaksu on 28 euroa ja opiskelijajäsenmaksu 15 euroa.

Tilaukset:
Idäntutkimus,
VIETS ry,
Aleksanteri-instituutti,
PL 42,
00014 Helsingin yliopisto,
puh 050 356 5802
viets-idantutkimus@helsinki.fi

www.helsinki.fi/idantutkimus